

PATOLOGIA W RODZINIE A SYTUACJA SZKOLNA DZIECI.

Rodzina jest podstawową grupą społeczną, najważniejsza i niezastąpiona w życiu dziecka. Grupa ta oddziałuje na siebie tworząc różne układy stosunków rodzinnych. Relacje te mogą być odmienne, przyjazne i wspierające lub wrogie i niebezpieczne. Jeśli dostają się do rodziny czynniki destrukcyjne może dojść do jej rozkładu bądź rozbicia. Rodzina musi dostosować się do wielu zmiennych okoliczności wewnętrznego życia, które wpływają na wzajemne stosunki jej członków. Harmonia w rodzinie utrzymuje się, gdy panuje tam miłość, zrozumienie czy lojalność. Zjawisko dysfunkcji często dotyczy nie jednej a wielu funkcji, które pełni rodzina. Dwie, które wysuwają się na pierwsze miejsce to funkcja wychowawcza i socjalizująca. Są to funkcje, które bezpośrednio odnoszą się do dzieci, wobec których rodzice mają konkretne obowiązki. Ze względu na to sytuacja dzieci żyjących w rodzinie patologicznej jest skomplikowana i trudna w porównaniu z dziećmi rodzin prawidłowo funkcjonujących.

Czym więc charakteryzuje się rodzina dysfunkcyjna? To taka rodzina gdzie nie jest możliwy naturalny, poprawny i indywidualny rozwój jej członków. Rodzina ta nie widzi potrzeby kontaktu z otoczeniem, stosunki między domownikami nie mają nic wspólnego ze szczerością, a reguły i normy nie są jasno określone i uznane przez całą rodzinę. Można wymienić też inne cechy, przez które rodzina staje się dysfunkcyjna są to:

- „obecność sztywnych zasad i reguł regulujących zachowanie członków rodziny,
- zakłócenia komunikacji wewnątrz rodzinnej,
- zaburzenia z zakresu obrazu samego siebie i członków rodziny,
- trudności z identyfikacją uczuć i ich wyrażaniem,
- wykorzystywanie jednych członków rodziny przeciwko innym,
- utrzymywanie się sekretów rodzinnych (np. akty kazirodztwa),
- dominacja atmosfery napięcia, braku spontaniczności i wesołości,
- wysoka tolerancja dla zachowań zaburzonych”¹

Najczęstszymi przyczynami, przez które rodzina zostaje określona mianem patologicznej z pewnością należy zaliczyć:

- Konflikty w rodzinie,
- Przemoc w rodzinie,

¹ M.Radachowski, Rodzina dysfunkcyjna a zdrowie psychiczne i somatyczne jednostki, Poznań 2003, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, s.157-158

- Uzależnienia rodziców i dzieci,
- Przystępczość rodziców i dzieci,
- Rozbicie rodziny.

Patologie występujące w rodzinie są zagadnieniem bardzo szerokim, jednak skupmy się na wpływie, jaki wywiera destrukcja rodziny sytuacji szkolną. Uczniowie z rodzin patologicznych są w trudnej sytuacji życiowej, co ma negatywne efekty w szkole przejawiające się w niepowodzeniach szkolnych, kłopotach wychowawczych w domu, szkole i środowisku rówieśniczym. Sytuacja szkolna ucznia w dużej mierze uwarunkowana jest jego sytuacją rodzinną. Dziecko dorastające w rodzinie, w której nie występują żadne patologie ma szansę na prawidłowy rozwój emocjonalny, fizyczny i psychiczny. Natomiast uczeń z balastem problemów rodzinnych napotyka zazwyczaj wiele trudności w osiągnięciu sukcesów w szkole. Zdaniem M. Cackowskiej „...sytuację społeczną ucznia w klasie określa przede wszystkim jego pozycja w klasie i grupie rówieśników. Uczeń stara się za wszelką cenę zdobyć uznanie jej członków. Na uznanie to trzeba sobie zasłużyć zachowując się zgodnie z obowiązującymi w klasie normami i tradycjami.(...) Spostrzeganie sytuacji szkolnej wywiera istotny wpływ na stosunki panujące między nauczycielami i uczniami, nauczycielem a klasą oraz wzajemne stosunki uczniów”²

W przeprowadzonych badaniach udział wzięło 100 uczniów klas IV,V i VI z rodzin patologicznych oraz z rodzin funkcjonujących prawidłowo, które zostały wyodrębnione na podstawie rozmowy z pedagogiem szkolnym oraz wychowawcami. Celem moich badań było przedstawienie sytuacji szkolnej z rodzin dysfunkcyjnych na tle pozostałych uczniów.

Za pomocą skal ocen został zbadany poziom identyfikacji uczniów ze szkołą, stosunek do nauczyciela, więzi uczniów ze szkołą oraz stosunek do nauki szkolnej. Skale zawierały po 10 twierdzeń, na które uczniowie udzielali odpowiedzi w skali pięciostopniowej. Dodatkowymi metodami wykorzystanymi była obserwacja i analiza dokumentów.

Jeśli chodzi o więzi łączące uczniów ze szkołą, należy rozumieć je przede wszystkim jako chęć uczęszczania do szkoły, jak również zaangażowanie dziecka w życie placówki, zajęcia i różnego rodzaju imprezy w niej organizowane. U uczniów wykształca się poczucie przynależności do szkoły. Z każdym rokiem czują się bardziej przywiązani do niej.

Do zbadania więzi ze szkołą została stworzona odpowiednia skala. Otrzymane wyniki przedstawia poniższa tabela.

² M. Cackowska, Sytuacja szkolna uczniów klas początkowych 1976-1990, Lublin 1991, UMCS, UMCS.7,9

Rodzaje Odpowiedzi	Uczniowie z rodzin patologicznych N=50		Pozostali uczniowie N=50		Uczniowie z rodzin patologicznych N=50	Pozostali uczniowie N=50
	Liczba odpowiedzi	%	Liczba odpowiedzi	%	X	X
Zgadzam się bardzo	39	7,8%	133	26,6%	0,78	2,66
Zgadzam się	68	13,6%	158	31,6%	1,36	3,16
Nie wiem, nie mam zdania	102	20,4%	75	15%	2,04	1,50
Nie zgadzam się	159	31,8%	74	14,8%	3,18	1,48
Bardzo się nie zgadzam	132	26,4%	60	12%	2,64	1,20
	500	100	500	100	10	10

Jak wynika z danych zawartych w tabeli uczniowie z rodzin patologicznych oddali zdecydowanie mniej pozytywnych głosów i więcej negatywnych w porównaniu z uczniami z rodzin funkcjonujących prawidłowo. Wskazuje to na znacznie niższy poziom więzi łączących uczniów pochodzących z rodzin patologicznych ze szkołą. Świadczyć może także o ich niechęci do uczęszczania do niej oraz małym zaangażowaniu w sprawy związane z jej funkcjonowaniem. Szkoła nie jest dla nich przyjaznym miejscem, czują się tam obco, nie wykazują przywiązania do niej.

Kolejnym czynnikiem zbadanym była identyfikacja ucznia z klasą. Terminem identyfikacja oznacza się proces utożsamiania siebie, sposobu swojego postępowania z obranym wzorcem bądź przyjmowanie od niego różnego rodzaju wartości. Przez identyfikację uczniów z klasą należy rozumieć postawę integracji, charakteryzującą ich poszczególnych członków.

Rodzaje Odpowiedzi	Uczniowie z rodzin patologicznych N=50		Pozostali uczniowie N=50		Uczniowie z rodzin patologicznych N=50	Pozostali uczniowie N=50
	Liczba odpowiedzi	%	Liczba odpowiedzi	%	X	X
Zgadzam się bardzo	67	13,4	139	27,8	1,34	2,78
Zgadzam się	58	11,6	148	29,6	1,16	2,96
Nie wiem, nie mam zdania	131	26,2	73	14,6	2,62	1,46
Nie zgadzam się	103	20,6	91	18,2	2,06	1,82
Bardzo się nie zgadzam	141	28,2	49	9,8	2,82	0,98
	500	100	500	100	10	10

Jak wynika z danych zawartych w tabeli uczniowie z rodzin patologicznych zaznaczyli zdecydowanie mniej odpowiedzi pozytywnych nieco więcej odpowiedzi negatywnych w porównaniu z pozostałymi uczniami.

Wyciągnąć można z tego taki wniosek, że uczniowie z rodzin patologicznych w niższym stopniu identyfikują się z klasą. Mają problemy z nawiązywaniem kontaktów interpersonalnych, co jest jednym z czynników, który wpływa na niski stopień bądź brak identyfikacji z klasą. Wskazywać może to również na brak procesu utożsamiania się tych dzieci z pozostałymi uczniami jako wzorami do naśladowania.

Kolejnym badanym zjawiskiem był stosunek uczniów do nauki szkolnej. Dziecko rozpoczynając naukę otrzymuje mnóstwo nowych obowiązków. Oczekuje się od niego przygotowania i barania aktywnego udziału w lekcjach, odrabiania prac domowych, słuchania i stosowania się do poleceń nauczyciela.

Rodzaje Odpowiedzi	Uczniowie z rodzin patologicznych N=50		Pozostali uczniowie N=50		Uczniowie z rodzin patologicznych N=50	Pozostali uczniowie N=50
	Liczba odpowiedzi	%	Liczba odpowiedzi	%	X	X
Zdecydowanie tak	62	12,4	199	39,8	1,24	3,98
Tak, ale nie bardzo	54	10,8	152	30,4	1,08	3,04
Nie wiem	72	14,4	49	9,8	1,44	0,98
Nie, ale nie zawsze	109	21,8	25	5	2,18	0,50
Zdecydowanie nie	203	40,6	75	15	4,06	1,50
	500	100	500	100	10	10

Badanie wskazuje na niższy poziom stosunku uczniów z rodzin patologicznych do nauki szkolnej aniżeli dzieci z rodzin prawidłowo funkcjonujących. Może to świadczyć, w niektórych przypadkach o przejawianiu niechęci do uczęszczania do szkoły, małej aktywności tych uczniów w czasie trwania zajęć lekcyjnych, co można zauważyć przez brak zaangażowania w przygotowywanie do zajęć oraz nie zabierania głosu w trakcie ich trwania. Zainteresowani są bardziej sytuacja w domu lub mogą być przykładowo niewyspane po nocnych ekscesach rodziców.

Ostatnim badanym elementem jest stosunek uczniów do nauczyciela. Nauczyciel jest często autorytetem uczniów, jest przykładem do naśladowania, zdarza się, że jego zachowania są sprzeczne z zachowaniami rodziców i otoczenia ucznia. Stosunek uczniów do nauczyciela jest rozumiany jako rodzaj relacji łączących poszczególnych uczniów z nauczycielem, zwykle z wychowawcą, jego podejście do dzieci i zaangażowanie w dotyczące ich sprawy. To także chęć uczniów do uczestniczenia w zajęciach lekcyjnych

prowadzonych przez nauczyciela oraz sposób przekazywania przez niego materiału w czasie lekcji.

Rodzaje Odpowiedzi	Uczniowie z rodzin patologicznych N=50		Pozostali uczniowie N=50		Uczniowie z rodzin patologicznych N=50	Pozostali uczniowie N=50
	Liczba odpowiedzi	%	Liczba odpowiedzi	%	X	X
Chciałbym bardzo	89	17,8	123	24,6	1,78	2,46
Chciałbym,ale nie bardzo	21	4,2	99	19,8	0,42	1,98
Jest mi to obojętne	197	39,4	139	27,8	3,94	2,78
Raczej nie chciałbym	36	7,2	96	19,2	0,72	1,92
Bardzo niechciałbym	157	31,4	43	8,6	0,31	0,03
	500	100	500	100	10	10

Wyniki te ukazują, iż bardziej pozytywny stosunek do nauczyciela mają uczniowie z rodzin patologicznych. Być może wynika to z braku zainteresowania rodziców własnym dzieckiem, a nauczyciel takie zainteresowanie wykazuje. Fakt ten może wzbudzać pozytywne emocje u takich dzieci, zachęcające je do współpracy z nauczycielem.

Na podstawie zebranych informacji i po przeanalizowaniu materiału badawczego wysunąć można kilka istotnych wniosków:

- ⇒ Poziom identyfikacji uczniów z rodzin patologicznych klasą jest zdecydowanie niższy niż dzieci z rodzin funkcjonujących prawidłowo.

- ⇒ Dzieci z rodzin dysfunkcyjnych mają znacznie mniej pozytywny stosunek do nauki szkolnej aniżeli reszta dzieci,
- ⇒ Uczniowie z rodzin problemowych wykazują znacznie niższy poziom więzi łączących je ze szkoła niż pozostali uczniowie. Nie angażują się w prace związane z uroczystościami szkolnymi i sprawy związane z ogólnie rozumianym funkcjonowaniem szkoły.
- ⇒ Dzieci z rodzin patologicznych mają bardziej pozytywny stosunek do nauczycieli niż uczniowie z rodzin prawidłowo funkcjonujących.

Życie w rodzinie patologicznej niekorzystnie wpływa na warunki rozwojowe dzieci, wywołuje u nich zaburzenia emocjonalne. W rodzinach problemowych występuje zwykle duży dystans między rodzicami a dorastającymi dziećmi, co im utrudnia wejście w środowisko ludzi dorosłych. Niekorzystna sytuacja wychowawcza w rodzinie oddziałuje niszcząco na kształtowanie się osobowości i dążeń dziecka. Dzieje się tak, ponieważ brak jest systematycznej opieki i pomocy w nauce szkolnej dziecka ze strony rodziców. Na ogół matka z ojcem są tak pochłonięci własnymi problemami, że sprawy dzieci schodzą na daleki plan. Dzieci te biorą udział w bójkach z rówieśnikami, reagują impulsywnie, są nieposłuszne, wagarują, kłamią, agresywnie zachowują się w grupie i są niechętnie do współpracy.

Bardzo istotną staje się umiejętność rozpoznawania dzieci z rodzin patologicznych przez nauczycieli i wychowawców. Wykrycie tego pomaga pedagogom zmodyfikować ich oczekiwania, zamierzenia i zachowania interpersonalne zgodnie z wiedzą o środowisku patologicznym, w jakim żyją niektórzy uczniowie.

Badania dotyczące sytuacji szkolnej dzieci z rodzin patologicznych dowodzą, iż niezbędna jest indywidualizacja w pracy pedagogicznej szkoły- uwzględnienie w niej różnych możliwości uczniów ich problemów środowiskowych. Potrzebne jest stwarzanie możliwości budzenia i rozwijania u dzieci zainteresowań, a także uczenia różnych sposobów wartościowego spędzania wolnego czasu. Nauczyciele powinni znać sytuacje swoich uczniów, pozwoli im to zwiększyć efektywność oddziaływania wychowawczego.

dr Marta Markiewicz
Szkoła Podstawowa nr 27
im. M. Montessori w Lublinie